

Náhrada nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví ve světle recentní judikatury Ústavního soudu

Spoluvlastnictví je institut, který znali již staří Římané. A stejně jako v dobách antického Říma, také dnes mohou nastat situace, kdy spoluvlastníci nechtějí ve spoluvlastnictví nadále setrvat a chtějí jej zrušit a vypořádat. Pokud spoluvlastníci nezruší a nevypořádají spoluvlastnictví dohodou, mohou se obrátit na soud. Soudní řízení přitom může být zdrojem nemalých nákladů.

V případě soudního sporu o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemovité věci to platí dvojnásob. S ohledem na aktuální rozhodovací praxi Ústavního soudu by právě v oblasti náhrady nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví mělo dojít k zásadním změnám.

Dosavadní praxe – náhrada nákladů řízení se v zásadě přiznává podle úspěchu ve věci

Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se vede podle občanského soudního řádu,¹ a tedy spadá pod oblast sporných řízení. V tomto typu řízení platí zásada, že účastníkovi, který měl ve věci plný úspěch, přiznává soud náhradu nákladů proti účastníkovi, který ve věci úspěch neměl.² Pokud tedy žalobce v žalobě navrhuje zrušení a vypořádání spoluvlastnictví určitým způsobem (např. přikázáním do jeho výlučného vlastnictví s tím, že žalovanému zaplatí vypořádací podíl) a soud tomuto návrhu vyhověl, pak je žalobce úspěšný a má právo na náhradu nákladů řízení od neúspěšné protistrany, a to v plném rozsahu. Tento závěr vyplývá ze stanoviska Nejvyššího soudu SR sp. zn. Cj 8/72 ze dne 8. 3. 1973, ze kterého soudy již téměř 50 let do dnešní doby vycházejí. Tento poměrně jasný závěr opakovaně stvrdila také novější rozhodovací praxe Nejvyššího soudu³ a Ústavního soudu.⁴

V případech, kdy mezi stranami nebyl sporný způsob vypořádání spoluvlastnictví, ale sporná byla pouze výše přiměřené náhrady, pak soudy přiznávaly právo na náhradu nákladů řízení podle poměru procesního úspěchu ve věci.⁵

Z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu je však možné vyzorovat, že s ohledem na konkrétní okolnosti každého případu je možné, aby k přiznání práva na náhradu nákladů nedošlo (soud při rozhodování o nákladech

řízení má přihlídnout také k tomu, jaká zásadní otázka byla mezi účastníky sporná, k čemu bylo vedeno dokazování a jak byl tento spor řešen v rozhodnutí).⁶

Lze tak shrnout, že dosavadní praxe byla postavena na obecném principu, že úspěšný účastník má právo na náhradu nákladů řízení (§ 142 odst. 1 o.s.ř.), ledaže by okolnosti případu výjimečně umožňovaly právo na náhradu nákladů nepřiznat (§ 143 o.s.ř. a § 150 o.s.ř.).

Nové nálezy Ústavního soudu – náhrada nákladů řízení se v zásadě nepřiznává

Oproti shora popsané ustálené rozhodovací praxi se v nedávné době opakovaně vymezil Ústavní soud.⁷

Odklon od dosavadní rozhodovací praxe je patrný v nálezů Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 572/19 ze dne 12. 12. 2019, ve kterém druhý senát Ústavního soudu argumentoval zejména následovně:

- řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je tzv. iudicium duplex a má tedy svá specifika, mj. že účastníci nemusejí uvádět konkrétní způsob vypořádání, neboť konečný způsob vypořádání je výlučně na rozhodnutí soudu, který je vázán zákonným pořadím vypořádání;
- řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví by podle názoru některých autorů mělo být kvůli svým specifickým řízením nesporným;
- účastníka řízení nelze sankcionovat za to, že spoluvlastnictví má být zrušeno a vypořádáno (a to ani žalobce, ani žalovaného);
- spoluvlastníci nemohou plně ovlivnit konečné rozhodnutí soudu o způsobu vypořádání (neboť to je výlučně na úvaze soudu) a nemohou tak přesně předvídat konkrétní rozhodnutí soudu;
- každý z rozdílných návrhů účastníků, ve kterých účastníci navrhnou rozdílný

způsob vypořádání, může mít rozumný a přesvědčivý základ;

- jako spravedlivé se zpravidla bude jevit východisko, aby každý ze spoluvlastníků sám nesl své náklady řízení a nebyl povinen hradit náklady jiného spoluvlastníka, ledaže by pro to byly dány zvláštní důvody, přičemž takové východisko odpovídá právu spoluvlastníků na ochranu vlastnictví zaručenému článkem 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod;
- přístup přiznání náhrady nákladů řízení založený na procesním úspěchu je příliš formalistický, mechanický a neodpovídá charakteru tohoto řízení; a
- soudy mohou v konkrétních případech přihlídnout i k jeho širším okolnostem, včetně toho, že se například účastníci ohledně předmětu řízení alespoň částečně shodli, jaký byl procesní postup a stanoviska jednotlivých účastníků v průběhu řízení či jaké bylo jejich jednání před zahájením řízení při snaze o zrušení spoluvlastnictví dohodou.

Na tento nálezy reagoval třetí (tj. jiný) senát Ústavního soudu nálezem sp. zn. III. ÚS 186/20 ze dne 10. 6. 2020, ve kterém dospěl k závěru, že ustálená rozhodovací praxe Ústavního soudu je dána nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1441/11 – tzn., že se náhrada nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví v zásadě přiznává. Aby se od této ustálené rozhodovací praxe mohl Ústavní soud odchýlit, musel by druhý senát předložit tuto otázku plénu Ústavního soudu.⁸ Tak se však v daném případě nestalo, a proto není překonán názor uvedený v nálezů Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1441/11. Náhrada nákladů v řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví se podle tohoto nálezů má v zásadě přiznávat.⁹

V návaznosti na tato odlišná rozhodnutí Ústavního soudu byl vydán další nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 262/20-3 ze

dne 10. 11. 2020 (jednalo se o jiný senát než v předchozích nálezech), ve kterém se první senát Ústavního soudu přiklonil k názoru vyslovenému v nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 572/19 – tzn., že by obecným pravidlem mělo být, že se náhrada nákladů účastníkům v zásadě nepřiznává, ledaže by okolnosti případu výjimečně umožňovaly právo na náhradu nákladů přiznat.¹⁰ Argumentaci prvního senátu Ústavního soudu v tomto rozhodnutí lze shrnout následujícím způsobem:

- řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví má jakožto iudicium duplex svá specifika;
- jedná se o sporné řízení pouze z toho důvodu, že toto řízení není vymezeno v zákoně o zvláštních řízeních soudních;¹¹
- způsob vypořádání je v konečném důsledku na úvaze soudu a účastník řízení nad ním nemá fakticky kontrolu;
- je nutné rozlišovat dva momenty – rozhodování o zrušení spoluvlastnictví (jakoby „základ nároku“) a rozhodování o vypořádání spoluvlastnictví (jakoby „výše nároku“);
- pokud by v rámci rozhodování o zrušení spoluvlastnictví došlo k zamítnutí žaloby (což se v praxi moc nestává), tak pouze v takovém případě je možné hovořit o plném úspěchu a neúspěchu ve věci a je tedy možné přiznat úspěšnému účastníkovi řízení právo na náhradu nákladů;
- pokud bude spoluvlastnictví zrušeno a následně se bude rozhodovat o vypořádání spoluvlastnictví, pak již nelze hovořit o procesním úspěchu a neúspěchu;
- při vypořádání spoluvlastnictví neexistuje „vítěz a poražený“ (pomine-li se emoční stránka věci), neboť nikomu nebude zasaženo do jeho subjektivního práva a každý si z řízení „něco odnese“;
- pokud má procesní obrana účastníka rozumný a přesvědčivý základ (tj. nejedná se o zneužití práva či obstrukční jednání), nelze mu její uplatnění klást k tíži tím, že mu bude uložena povinnost nahradit protistraně náklady řízení;
- zásadně by se proto mělo rozhodovat tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení podle § 142 odst. 2 o. s. ř.; a
- v odůvodněných případech lze některému z účastníků přiznat právo na náhradu nákladů podle § 142 odst. 3 o. s. ř. (a nikoliv podle § 142 odst. 1 o. s. ř. jako doposud), přičemž zvláštními okolnostmi konkrétního jedinečného případu může být např. obstrukční chování spoluvlast-

níka, nežájem o konstruktivní vyřešení věci nebo šikanózní výkon práva.

K těmto dvěma nálezům se Ústavní soud přiklonil také v usnesení sp. zn. IV. ÚS 3340/20 ze dne 22. 12. 2020.

Lze tak shrnout, že podle nejnovější rozhodovací praxe Ústavního soudu by obecné soudy měly postupovat podle principu, že žádný z účastníků nemá nárok na náhradu nákladů řízení (§ 142 odst. 2 o. s. ř.), ledaže by okolnosti případu výjimečně umožňovaly náhradu nákladů přiznat (§ 142 odst. 3 o. s. ř.).

Závěr

Dosavadní rozhodovací praxe soudů při posuzování náhrady nákladů řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je postavena na principu, že úspěšný účastník má právo na náhradu nákladů řízení; ve výjimečných případech je však možné právo na náhradu nákladů nepřiznat. Oproti tomuto principu se vymezila nejnovější rozhodovací praxe Ústavního soudu, podle které by soudy měly aplikovat zcela opačný princip, a sice že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení s tím, že ve výjimečných případech je však možné právo na náhradu nákladů přiznat.

Lze očekávat, že účastníci řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví budou i nadále běžně požadovat, aby jim bylo přiznáno právo na náhradu nákladů řízení. Nové nálezy Ústavního soudu v tomto ohledu kladou zvýšené požadavky na obecné soudy, aby při svém rozhodování o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví vždy v každém jednotlivém případě zvážily, zda konkrétní okolnosti takového případu odůvodňují přiznání práva na náhradu nákladů řízení či nikoliv. V případě, že soudy v konkrétní projednávané věci žádné důvody pro přiznání práva na náhradu nákladů řízení neshledají, pak budou muset (na rozdíl od dřívější/dosavadní zavedené praxe) rozhodnout tak, že právo na náhradu nákladů řízení žádnému z účastníků nepřiznají. ●

JUDr. Jan Ožana, advokát

Mgr. Jan Forejt, advokátní koncipient

act Řanda Havel Legal advokátní kancelář s.r.o.

Řanda Havel Legal

Poznámky:

- ¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“).
- ² Ust. § 142 odst. 1 o.s.ř.
- ³ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 245/2014 ze dne 26. 3. 2014.
- ⁴ Srov. např. nálezu Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 1441/11 ze dne 22. 9. 2011.
- ⁵ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 935/2017 ze dne 30. 5. 2017 nebo usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2767/2017 ze dne 26. 7. 2017.
- ⁶ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2059/2015 ze dne 27. 10. 2015.
- ⁷ Mj. s ohledem na skutečnost, že do 30. 9. 2017 bylo proti výroku o náhradě nákladů řízení přípustné dovolání. Zákonem č. 296/2017 Sb. došlo však k novelizaci o.s.ř., v důsledku které bylo do § 238 odst. 1 o.s.ř. vloženo nové písemného h), které znemožňuje podat dovolání proti rozhodnutí o výroku o nákladech řízení. S ohledem na tuto skutečnost se tak rozhodování o nákladech řízení „ve třetí instanci“ přesunulo z Nejvyššího soudu na Ústavní soud.
- ⁸ Srov. § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon o ÚS“).
- ⁹ A nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 572/19 je proto nutné vyložit ústavně-konformním výkladem tak, že tento nálezu „reagoval na zcela specifickou situaci nastalou v konkrétní věci, která naprostovýjimečně vyžadovala odhlédnout od kritéria úspěchu ve věci, což nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11 umožňuje.“
- ¹⁰ S ohledem na nejednotnou předchozí rozhodovací praxi Ústavního soudu byla v rámci tohoto řízení předložena otázka zabývající se náhradou nákladů v řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví plénu Ústavnímu soudu podle § 23 Zákona o ÚS, aby Ústavní soud k této otázce přijal své stanovisko (toto řízení bylo vedeno pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 51/20). Při hlasování pléna Ústavního soudu se však pro návrh stanoviska nevyslovila potřebná většina soudců a stanovisko nebylo přijato. Ve věci samé tak rozhodl sám první senát Ústavního soudu.
- ¹¹ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z.ř.s.“).